

A VILÁGSZABADSÁG KATONÁJA

— EMLÉKEZÉS ZALKA MÁTÉRA —

Harminc esztendővel ezelőtt, 1937. június 11-én Huesca-nál hősi halált halt a 45. hadosztály, a legendás XII. nemzetközi brigád parancsnoka Lukács Pál tábornok, a magyar Zalka Máté. Sírja felett Luigo Longo (ma az olasz KP. főtitkára) mondta: „A háború forgandó szerencséje kiragadta a spanyol néphadsereg soraiból az egyik legkiválóbb tábornokot, megfosztott minket a legtehetségesebb parancsnokunktól, mindannyiúnkat megfosztott vezetőnktől, elvtársunktól, barátunktól.” A világ gyászolta benne a rettenhetetlen internacionalistát, s mi magyarok az igazi hazaszeretet megtestesítőjét is, hisz ő mondta: „A világnak bármely sarkán harcolsz a szabadságért: a magyar népért is küzdesz.”

Szatmár megyében Matolcsón született 1896. április 23-án. Heten voltak testvérek és az apa ügyvédet szeretett volna nevelni a fiából. De a 48-as szabadság küzdelmeiért lelkesülő ifjú, aki értelme ébredésekor **Kemény László, a vitéz magyar huszár** históriájából merített eszméket nem ilyen pályáról álmodott. (Eszményképe Kemény László Kossuth katonája volt, majd Amerikában részt vett Észak és Dél háborújában a rabszolgaság eltörléséért, később a párizsi kommunbarikádjain harcolt.) A szülői akarat ellenére megszökött otthonról és beállt egy vándorszíntársulathoz. Ebben a lépésében közrejátszott Petőfi iránti rajongása is. „Annyira imádtam Petőfit, hogy mindenképpen utánozni akartam. Zseniális tetteit nem tudtam utána csinálni, hát legalább bolondságait majmoltam. Így lettem színész.”

Am a színészi pálya nem sok babért nyújthatott, mert az első világháború véget vetett e kalandnak.

Bevonul a nyíregyházi honvédhuszárokhöz, majd kikerül a frontra, ahol a „huszárvirtuson” lelkesülő katona csakhamar szembekerült a háború igazi arcával. Ahogy ismert regénye a Doberdó főhősével elmondhatja — „A háború első napjaiban komor eltökéltséggel, a sértettek naiv felháborodásával mentem a szerb frontra. Tavaly tavasszal a Kárpátokban a magyar síkságra vezető utakat védtem a benyomuló orosz csapatok ellen, Volhyniában a győző gondtalan nyugalmát éreztem, hisz idegen, hódított földet tapostunk . . .” Doberdó gyilkos ágyútüzeiben látta elpusztulni a magyar bakák ezreit és ott döbrent rá, hogy az öldöklés nem a haza védelmét, csupán a tábornokok, a nagytőkések és földbirtokosok hatalmi törekvéseit szolgálja. Megdöbbenéssel látja, hogy csak azért kell a sziklákba csákánnyal újabb és újabb sírgödröket ásni, lapáttal szórni a klórmentet a „császári és királyi konzervekbe”, mert Frigyes főherceg nemcsak hadsereg-főparancsnok, hanem egyúttal sörgyáros is és ezért megtiltják, hogy az osztrák-magyar katonák az olasz front arra a szakaszára lőjenek, ahol a gyár fekszik. Sörgyáros c. novellájában és Doberdó c. regényében is keserű szatírával jeleníti meg ezeket az eseményeket. A hadbírótság ítéletétől csak a Bruszilov-féle offenzíva menti meg, az orosz frontra kerül és hamarosan hadifogságba.

A krasznnojarszki táborban aztán megismerkedett a bolsevikok eszméivel, s ő, aki mindig arra vágyott, hogy a „világszabadságért” verekedjék, most végre rátalált erre a harcra az októberi forradalom és a polgárháború küzdelmeiben. Magyar hadifoglyokból szervezett ezredével ott küzdött a for-

radalom valamennyi frontján: harcolt Koicsak ellen, ő kísérte Moszkva felé a híres, hat vagonból álló „aranyvonatot”, a Vrangel elleni hadjárat pedig a Vörös Hadsereg egyik legvitézebb hőségévé avatta a monarchia egykori tisztjét. Kiev elfoglalásakor magatartásáért megkapta a Vörös Zászlorendet.

Az oroszországi polgárháború befejezése után Törökországba utazott és ott Kemény László néven harcolt a török feudális magyirtokosok uralma ellen. Szmírnában szobrot állítottak Kemény László ezredesnek, mint aki a legjobb szolgálatot tette Kemál pasa seregében Törökország függetlenségéért vívott harcban.

A forradalmak lezajlása után a Szovjetunióban fontos társadalmi megbízatásai mellett az irodalmi munkásságnak szenteli idejét. A polgárháború csatáit, emlékeit novellák sorában ábrázolja és elbeszélő művészetének legfőbb erénye az élményszerűség, a valóság megragadóan hiteles felevenítése. A szigorú kritika megállapítja írásairól, hogy sokszor elnagyoltak, egy-egy elbeszélésébe többkötetes regény anyagát zsúfolja be, de legtöbbször írójuk is csak vázlatnak, nyersanyagnak tekintette őket egy nagyobb műhöz. „Ez csak nyersanyag, csak vázlat. — De ha ezt a vázlatot én nem írom meg, azok az elvtársak, akik holnap nálam sokkal gondosabban fognak írni, ezeket a kérdéseket, ezeket a hősöket nem ismernék. A történetírás majd megállapítja, hogy százezer magyar harcolt a Vörös Hadseregben, és azt is megállapítja, hogy jól harcoltak a magyar fiúk a szabadságért, a magyar jövőért. De ki tudja majd holnapután, hogy mi fájt Kovács Jánosnak, mialatt Szibériában harcolt, és ki tudja majd, mit remélt Nagy István

amikor Taskend alatt ment szurony-rohamra? . . . És ezt mégis tudniok kell majd másoknak, akik az új Magyarországot építik . . .”

Elbeszélései egyszerű mesék, hősök a „szürke proletár”, aki midőn „eljött az idő megmutatta, hogy tényleg hetet le tud ütni egy csapásra. Leütötte a cárt, leütötte a burzsoáziát, leütötte a háborút, leütötte az éhséget, az explozációt és leütötte a tudatlanságot egy csapásra.”

Termékeny novellista volt, ezt igazolja összegyűjtött novelláinak most megjelent gyűjteménye a két kötetes **Az éneklő börtön** is. De a fő mű megírására nem volt ideje, nem volt ereje. **A bolygók visszatérnek** c. öt kötetre tervezett regényciklusából csak a **Doberdó** készült el. A bolygók visszatérnek cím alatt megjelent két kötet csak fogalmazvány, az író több helyütt át akarta még dolgozni, megjelenése azonban így is nyereség, mert ha vannak is benne elfogultságok (mint erre a terjedelmes szerkesztői előszó és jegyzetanyag is figyelmeztet) az intervenció háborúk, s bennük a magyar internacionalisták tevékenységéről a szemtanú és résztvevő élménygazdagságával vall.

Halálának harmincesztendő évfordulóján — élete és művei nagyon vázlatos áttekintése után — megállapíthatjuk, hogy alkotásai minden hibájukkal együtt elengedhetetlen részei a magyar irodalomnak. Alkotójuk pedig joggal vallhatta: „Mi halhatatlannok vagyunk, mert az ügy, amiért élünk, az emberiség jövődjéje. A proletariátus győzelme, a szocializmus megvalósulása — ha mi talán nem is érzük ezt meg — a mi életünk folytatása lesz igazi életünk.”

CSUKLY LÁSZLÓ